

Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur

Startnotitie

[Status: 14 mei 2021]

Kwartiermakers:

Marc Kocken, sectorhoofd Erfgoed en Publiek, Erfgoed Zeeland

Joeri Januarius, coördinator ETWIE, Industriemuseum Gent

Hildebrand de Boer, algemeen directeur - bestuurder, Stichting Industriebouwen Nederland

Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur nodigt haar bezoekers uit om de fascinerende historische verbindingen te ervaren tussen industrieel erfgoed en eigentijdse innovatieve industrieën.

Vooraf

Ons leven kent vele vanzelfsprekendheden die in het pre-industriële tijdperk niet bestonden. Het klinkt als een open deur: druk op de knop en het licht gaat aan. En dan nog eens het licht dat wij op dat moment wensen: fel, gedimd, geel, rood, romantisch. Dan te bedenken hoe onze voorouders bij het zwakke schijnsel van kaarsen of olielampen hun ogen moesten vermoeien.

Menselijk vernuft, technische ontwikkeling, arbeid met behulp van machines, energiebronnen als steenkool, olie en aardgas hebben veel “verlichting” en welvaart gebracht. Wat er komen gaat is nog raadselachtig. Wat is geweest lijkt onvoorstelbaar. Deze magische spanningsboog tussen toekomst en verleden vervult het moderne leven. De ingrediënten en resultaten van de moderne, industriële tijd – van de industriecultuur – vervullen onze omgeving, onze wereld, zo vanzelfsprekend dat we er dikwijls vergeten aandacht aan te besteden.

Met het Vlaams-Zeeuwse project *Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur* komt daarin verandering.

Executive summary

Dankzij de activiteiten van de vereniging European Route of Industrial Heritage (ERIH e.v.) is het veelzijdige industriële erfgoed sinds 1999 bekend en herkenbaar in een netwerk voor industriële cultuur in Europa. Alleen al in de zes oprichtingslanden van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (B, D, F, I, L, NL, 1952) worden in totaal bijna 700 bezoekbare erfgoedsites vermeld en toegelicht op de ERIH-website, en deze staan voor de tegelijkertijd bijna 700 kleine tot grote organisaties met hun vele betrokken medewerkers en vrijwilligers. In feite is het een buitengewoon waardevol Europees bezit dat van groot belang is voor beleving van de geschiedenis van Europa - als het eerste industriële continent. Dit Europees bezit maakt het mogelijk om, afhankelijk van persoonlijke interesses, de sites van historische innovatie, mechanisatie, werk, productie of, in monumentale gebouwen en infrastructuur, de schatten van het Europese culturele erfgoed te ervaren. Niet in de laatste plaats geldt dat voor het Zeeuwse en Vlaamse gebied waarvoor het project *Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur* wordt ontwikkeld.

ScheldeLand IndustrieCultuur beslaat een netwerk waarmee industrieel erfgoed en actuele innovatieve industrieën voor bezoekers herkenbaar worden gemaakt. Het betreft zowel het materiële ‘gebouwde’ erfgoed, als het immateriële ‘verhaal’ van mens en industriecultuur. ScheldeLand IndustrieCultuur schept herkenbare samenhang in het nu nog gefragmenteerde aanbod van industrieel erfgoedlocaties, waardoor het mogelijk wordt de bestaande kwaliteiten optimaal te benutten.

Speciale aandacht wordt besteed aan de kanaalzones Gent-Terneuzen en Vlissingen-Middelburg-Veere. Daarnaast worden uit de ruime omgeving van deze kanaalzones bezoekslocaties (Ankerpunten) voor industriecultuur uitgenodigd om aan het netwerk deel te nemen.

ScheldeLand Industriecultuur zal als een van de ruim twintig regionale netwerken voor industriecultuur in Europa worden aangesloten bij de vereniging European Route of Industrial Heritage.

Het netwerk krijgt een merknaam waarmee de relatie tussen de uiteenlopende, fascinerende bezoekbare 'Points of Interest' wordt gelegd. ScheldeLand IndustrieCultuur wordt een *actief* netwerk, hetgeen betekent dat organisaties en hun vertegenwoordigers die betrokken zijn bij de exploitatie van deze Points of Interest, met elkaar samenwerken ter versterking van de culturele identiteit van de regio.

Gedurende de eerste fase van het project ontstaat een basisnetwerk van Ankerpunten, een aantal betrokken Ambassadeurs van de Industriecultuur (moderne, innovatieve bedrijven), een route industriecultuur, en een tastbaar groeimodel naar de toekomst met herkenbare pilots.

De eerste fase wordt bekroond met de regionale Manifestatie ScheldeLand Industriecultuur waaraan de Ankerpunten uit het basisnetwerk hun aandeel leveren. Tijdens een studiedag zullen de resultaten worden gepresenteerd en wordt het 'Charter ScheldeLand Industriecultuur' ondertekend door gouvernementele partners en projectpartners met het oog op de verdere ontwikkeling van het Netwerk ScheldeLand Industriecultuur.

Voor het mogelijk maken van de eerste fase van het project wordt een beroep gedaan op financiële middelen uit het Scheldemondfonds c.a.

Tijdens de tweede fase van het project wordt het actieve basisnetwerk van bezoekbare Ankerpunten uitgebreid met verdere Ankerpunten, Rustpunten, en andere relevante locaties. Er vindt verdere intensivering plaats met ondermeer een uitgebreide website, onderwijsprogramma, speciale informatiepunten van spannende geschiedenis, lokale spoorzoeknetwerken industriecultuur, een jaarlijks publieksevenement voor industriecultuur, een grensoverschrijdende verbinding van Zeeuwse en Vlaamse erfgoedlijnen, en het oprichten van een vereniging als rechtspersoon voor de samenwerking tussen de deelnemers in het Netwerk ScheldeLand Industriecultuur.

Voor het realiseren van de tweede fase van het project wordt een beroep gedaan op financiële middelen uit het Europese programma voor Interreg Vlaanderen-Nederland 2021-2027, in samenhang met cofinanciering door de betrokken overheden en regionale industrie gerelateerde organisaties binnen het North Sea Port District.

Iedere bezoeker is welkom om gebruik te maken van het Netwerk ScheldeLand Industriecultuur waarbinnen vele uiteenlopende en kwaliteitsvolle aspecten van de industriecultuur herkenbaar en beleefbaar worden, zodat iedereen tevreden zal terugkijken op zijn of haar bezoek en de belevenis van de industriecultuur, oud en nieuw. Voldoende reden om er meer van te willen ontdekken!

Inhoudsopgave

Vooraf

Executive summary

1. Status van deze notitie
2. Historisch perspectief
3. Industriecultuur
4. Europa
5. Aspecten vooronderzoek Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur
6. Beleidskaders
7. Points of Interest
8. Samenwerking
9. Begrenzing projectgebied
10. Bestuurlijke partners
11. Projectpartners
12. General focus
13. Uitgangspunten
14. Procedure en planning
15. Financieel
16. Contact

1 | Status van deze notitie

Op 24 maart 2020 is tijdens een videoconferentie door initiatiefnemers *Erfgoed Zeeland* en *Stichting Industrieboulevard Nederland* beraad geweest met vertegenwoordigers van *Provincie Zeeland*, *Euregio Vlaanderen-Nederland* c.q. het *Scheldemondfonds* en het *Europese programma INTERREG 6A*.

Geconcludeerd werd onder meer dat de primaire focus bij de projectvoorbereiding voor *ScheldeLand Industrieboulevard* komt te liggen op het *North Sea Port District* (aanknopingspunt bedrijvigheid), in combinatie met aandacht voor een nader af te wegen omliggend gebied, behorende tot de provincies Zeeland, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. Inmiddels is overleg gevoerd met toekomstige projectpartners *Industriemuseum Gent* en het daarmee verbonden *Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed (ETWIE)*, alsmede het *Industrieel Museum Zeeland*.

In eerste instantie wordt het *ScheldeLand Industrieboulevard* geëtablereerd met een 'avant garde' van relevante deelnemers, zoals voor publiek bezoekbare Ankerpunten van industrieboulevard en een aantal vooraanstaande innovatieve industrieën als Ambassadeurs van de Industrieboulevard. Uiteraard worden de relaties verder versterkt met bestuurlijke en ambtelijke vertegenwoordigers van de provincies en gemeenten in het projectgebied. Voor zowel de inwoners als bezoekers wordt een route industrieboulevard ontsloten via de projectwebsite en andere media, en wordt de eerste Manifestatie *ScheldeLand Industrieboulevard* georganiseerd in samenwerking met de betrokken overheden, Ankerpunten en Ambassadeurs van de Industrieboulevard.

Deze eerste fase levert een tastbaar groeimodel op naar de toekomst met herkenbare pilots. Als formeel sluitstuk zal dit worden neergelegd in een *Charter ScheldeLand Industrieboulevard* dat tijdens de eerste regionale assemblee van het netwerk voor industrieboulevard door de betrokken partijen zal worden ondertekend.

Belangrijke aanjager is hierbij het *Scheldemondfonds* dat het mogelijk maakt om de basis voor het Netwerk *ScheldeLand Industrieboulevard* te leggen.

In tweede instantie wordt het basisnetwerk *ScheldeLand Industrieboulevard* verder uitgebouwd tot een van de ruim twintig regionale Europese netwerken van de European Route of Industrial Heritage – ERIH e.V. Het actieve basisnetwerk van bezoekbare Ankerpunten wordt uitgebreid met verdere Ankerpunten, Rustpunten (horeca op locaties van industrieboulevard), Landschapspunten (industrielandschappen), Uitzichtpunten en andere relevante locaties.

Er vindt verdere intensivering plaats met onder meer een uitgebreide publiekswaarde, onderwijsprogramma, speciale informatiepunten van spannende geschiedenis in relatie met lokale spoorzoeknetwerken industrieboulevard, een jaarlijks regionaal publieksevenement voor industrieboulevard, een grensoverschrijdende verbinding van Zeeuwse en Vlaamse erfgoedlijnen, en het oprichten van een vereniging als rechtspersoon voor de samenwerking tussen de deelnemers in het Netwerk *ScheldeLand Industrieboulevard*.

Voor het realiseren van de tweede fase van het project wordt een beroep gedaan op financiële middelen uit het Europese programma voor Interreg Vlaanderen-Nederland 2021-2027, in samenhang met cofinanciering door de betrokken overheden en regionale industrie gerelateerde organisaties binnen het North Sea Port District.

In het bijzonder wordt een verbinding gemaakt met de specifieke doelstelling 4.V van het Interreg programma dat voorziet in het: "versterken van de rol van cultuur en toerisme, in economische ontwikkeling, sociale inclusie en sociale innovatie." Toerisme, waaronder erfgoedtoerisme, is een belangrijke sector in de grensregio.

2 | Historisch perspectief

Water, land en nijverheid

De projectnaam voor het Netwerk *ScheldeLand Industrieboulevard* verbindt drie – in relatie met elkaar - bijeen te brengen essenties in het zuidelijk gedeelte van de Rijn-Maas-Schelde-delta: water, land en nijverheid. De historische steden Middelburg, Vlissingen en Gent vormen het hart van het projectgebied en zijn al eeuwenlang onwrikbaar met deze essenties verbonden. Toegang tot zee was en is levensvoorwaarde voor de omvangrijke nijverheid en de daarmee verbonden intensieve handel.

In Middelburg (stadsrechten sinds 1217) ontwikkelde zich al in de 14de eeuw intensieve lakenhandel met Engeland, in samenhang met toenemende scheepvaartactiviteiten. Voor Vlissingen (stadsrechten sinds 1315) lag de nadruk op scheepvaart en scheepsbouw, terwijl in Gent (eerste stadsrechten omstreeks 1100) onder andere de linnen- en wol nijverheid, samen met het stapelrecht op graan, tot grote welvaart leidde. Tot ongeveer midden 16de eeuw behoorde Gent (en ook Antwerpen), tot de grootste steden van de Nederlanden.

Gent: van handwerk naar mechanisatie

Aan de vooravond van de eerste industriële revolutie had Gent een veelzijdige nijverheid waarbij – naast de substantiële katoennijverheid – aandacht gericht was op suikerraffinage, zeepziederij, zoutraffinage, papiernijverheid, tabak productie, allerlei chemische stoffen, lijmfabricage en leerlooierijen. Vanuit deze veelzijdigheid ontwikkelde de stedelijke nijverheid geleidelijk naar industriële productiemethoden waarbij het handwerk veranderde in relatief grootschalige, gemechaniseerde fabrieksarbeid met behulp van machines, al dan niet aangedreven door een centrale krachtbron (Guido Deseyn, *Bouwen voor de industrie, Gent 1989*, pp. 24-25).

Gent behoorde tot één van de eerste steden op het Europese vasteland waar zich – na Groot-Brittannië – de industriële revolutie vanaf de tweede helft 18de eeuw begon te voltrekken, in samenhang met een periode van economische heropleving. Ondernemer en industriële spion Lieven Bauwens (1769-1822) wordt daarbij invloed toegedicht door het uit Engeland binnensmokkelen van spinmachine 'Mule Jenny', een uitvinding van omstreeks 1779 door de Engelse uitvinder Samuel Crompton (1753-1827).

Gent, Industriemuseum, spinmachine Mule Jenny

Middelburg en Vlissingen: vertraagde start industriële ontwikkeling

Ondanks de historische vertraging ten opzichte van Gent, ontwikkelden Middelburg en Vlissingen eveneens industriële productiemethoden als overgang van het rijk geschakeerde nijvere handwerk naar gemechaniseerde fabriekssystemen. Een naadloze voortzetting van de eeuwenoude stedelijke traditie van nijverheid en handel. De eerste industriële revolutie was hier niet meer dan een voortgaande lijn tot modernisering en verbetering van productiemethoden. In vergelijking een geheel andere omstandigheid dan bijvoorbeeld de invoering van industriële productiesystemen vanaf 1830 in Twente en de Achterhoek waar tot dan toe een agrarische traditie bestond en arbeidskracht voordelig kon worden ingeschakeld. In Oost-Nederland betekende de realisatie van grootschalige gebouwen gevuld met machines voor de industriële productie een volledig nieuwe ontwikkeling die revolutionair genoemd kan worden.

In de noordelijke Nederlanden begon de industriële ontwikkeling in de loop van de 19de eeuw, vooral nadat het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1830 uiteen viel in België en Nederland.

Middelburg bevond zich eind 18de eeuw en eerste helft 19de eeuw in economisch zwaar weer. De bevolking nam sterk af en pas vanaf 1850 komt de industriële ontwikkeling geleidelijk aan op gang. In de pakhuizen van de voormalige West-Indische Compagnie werd in 1838 een weverij opgericht die overigens al in 1869 failliet ging.

Belangrijke economische impuls was de in 1871 voltooide spoorlijn Roosendaal-Middelburg-Vlissingen. In de haven van Middelburg werd voor scheepsbouw en scheepsreparatie vanaf 1876 zelfs het Prins Hendrikdok bedreven.

Kanaalverbindingen

Scheepsbouw en scheepsreparatie waren eeuwenlang core business van Vlissingen. Met de oprichting in 1875 van de Koninklijke Scheepswerf De Schelde kreeg de Zeeuwse scheepsbouw industriële dimensies. Vlissingen heeft directe toegang tot zee. Middelburg en Gent zijn afhankelijk van kanalen om zee te kunnen bereiken en dat betekende een zorg door de eeuwen heen. Bijvoorbeeld door verzanding van de waterverbindingen of als gevolg van schaalvergroting en toenemende diepgang in de scheepvaart waardoor voortdurend aan de waterwegen moest worden gesleuteld.

Links: Middelburg, Prins Hendrikdok, omstreeks 1908

Rechts: Sas van Gent, Kanaal Gent-Terneuzen, omstreeks 1910

Van Gent naar Terneuzen

Zo had Gent vanaf 1547 via de Sassevaart (vaardiepte ongeveer 1,60 m) een directe noordwaartse verbinding met de Scheldemond, maar aangezien onderweg een staatkundige grens tussen de zuidelijke en noordelijke Nederlanden bestond, waren het meermaals politieke omstandigheden die de bereikbaarheid van Gent via de Scheldemond verhinderden.

Pas tijdens het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden kon na 1815 grootschalig werk van de kanaalverbinding worden gemaakt. Vanaf 1823 tot 1827 werd de Sassevaart op besluit van koning Willem I naar Terneuzen doorgetrokken en ontstond het Kanaal Gent-Terneuzen met een waterdiepte van 4,50 m (Terneuzen-Sas van Gent) en 2,50 m (Sas van Gent-Gent). De breedte aan de oppervlakte bedroeg 25,00 m en op de bodem 10,00 m. Dat de tijd sindsdien niet heeft stilgestaan bewijst het feit dat – na meerdere ingrepen – nu een waterdiepte beslaat van 13,50 m, terwijl de breedte aan de oppervlakte varieert tussen 150,00 en 200,00 m, en op de bodem 62,00 tot 68,00 m. Verdere uitbreiding ligt reeds in het verschiet.

Kanaal door Walcheren

Minder imposant is de ontwikkeling van de moderne kanaalverbinding van Middelburg naar zee.

Vanaf 1532 tot 1817 was Middelburg via het Kanaal van Welzinge verbonden met het Sloe, een vaarwater dat Walcheren van Zuid-Beveland scheidde. Het voormalige tracé van het Kanaal van Welzinge is nog in het landschap herkenbaar, onder andere hergebruikt als Schroeweg, enkele kilometers autoweg N254 en polderland.

Vanaf 1817 wordt Middelburg via het Havenkanaal noordwaarts bij Veere verbonden met het zeewater van de Oosterschelde, maar dat bleek vanwege slibvorming geen ideale oplossing. Pas tussen 1870 en 1873 wordt het Havenkanaal onderdeel van het Kanaal door Walcheren, waarmee Middelburg nu ook via Vlissingen met de Westerschelde wordt verbonden. Tegenwoordig speelt het kanaal een bescheiden rol voor de beroepsvaart, in tegenstelling tot het Kanaal Gent-Terneuzen. Desondanks is met een bodemdiepte van ruim 6,50 m en breedte aan de oppervlakte van 60,00 m de grootschalige ontwikkeling van de moderne tijd in herkenbaar.

Middelburg, Kanaal door Walcheren nabij station, omstreeks 1960

3 | Industriecultuur

De kanaal-, haven- en industriële zones van het Kanaal Gent-Terneuzen en het Kanaal door Walcheren vormen de primaire focus van het netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur. Daarbij omvat industriecultuur alle nieuwe invloeden van de sociaaleconomische ontwikkeling sinds de tweede helft van de 18de eeuw. Het tijdperk van zowel de eerste, als de tweede, derde en vierde industriële revolutie.

Al hetgeen deze revoluties aan nieuwe zaken heeft opgeleverd, is onderwerp van aandacht. Denk daarbij aan de talloze gebouwen en bouwwerken met functies die voorheen niet bestonden zoals fabrieken, nutsbedrijven, postkantoren, telefooncentrales, spoor- en tramwegen en olieraffinaderijen. In samenhang daarmee de ontwikkeling van moderne bouw- en constructietechnieken met behulp van staal en gewapend beton of de ontwikkeling van arbeidershuisvesting en tuindorpen. Niet in de laatste plaats de mechanisering en schaalvergroting dankzij de toepassing van energiebronnen als steenkool, olie, gas en elektriciteit.

ScheldeLand IndustrieCultuur is een netwerk waarmee relevant industrieel erfgoed en actuele innovatieve industrieën voor potentiële bezoekers herkenbaar worden gemaakt. Het netwerk krijgt een merknaam waarmee de relatie tussen de uiteenlopende bezoekbare 'Points of Interest' wordt gelegd.

ScheldeLand IndustrieCultuur wordt een *actief* netwerk, hetgeen betekent dat organisaties, en hun vertegenwoordigers die betrokken zijn bij de exploitatie van deze Points of Interest, met elkaar samenwerken ter versterking van de culturele identiteit van de regio, en ten gunste van haar bewoners en bezoekers. Denkbaar is dat deze samenwerking gestalte krijgt in een bilaterale vereniging of stichting.

4 | Europa

Daarmee raken we meer dan een louter regionaal, bilateraal belang van Vlaamse en Zeeuwse identiteit. Daarmee wordt bijgedragen aan de moderne identiteit van Europa als eerste industriële continent.

Ondanks de vele regionale verschillen in Europa, die op zichzelf bijdragen aan een eindeloos interessant werelddeel, is industriecultuur voor Europa een positief verbindende, culturele en maatschappelijke factor.

De Europese Unie is in 1951-1952 ontstaan als Europese Gemeenschap van Kolen en Staal op basis van gezamenlijke industriële en politieke samenwerking voor vrede en welvaart. Vanuit dat besef is sinds 1999 gewerkt aan een Europees netwerk voor industriecultuur, namelijk de '*Industrial Route of Industrial Heritage – ERIH*'. Na een projectperiode met Europese inzet via de programma's INTERREG 2B en INTERREG 3B, werd ERIH in 2008 een Europese vereniging, gevestigd in Duisburg (ERIH e.V.), en begon een stormachtige groei met als resultaat dat ERIH vandaag de dag leden kent uit meer dan 40 Europese landen en door de Europese Commissie wordt gezien als hét Europees netwerk voor industriecultuur, waarbij de Europese Commissie sinds 2013 aan ERIH e.V. een financieel arrangement aanbiedt op grond van het programma 'Creative Europe'.

Sinds 2019 heeft een andere belangrijke Europese organisatie, de Council of Europe, bestaande uit 47 lidstaten, aan ERIH e.V. de eervolle status van '*European Cultural Route*' toegekend.

Meer dan twintig regionale netwerken voor industriecultuur zijn bij ERIH e.V. aangesloten, onder meer de *Route der Industriekultur* (Ruhrgebied), *Berlin Route of Industrial Heritage*, *Saar-Lorraine-Luxembourg*, *HollandRoute* (Amsterdam Metropolitan Area), *Silezië*, *Baskenland*, *Steiermark* en *Zuid-Wales*.

In Oost-Nederland en Westmünsterland is met behulp van INTERREG 5A een Duits-Nederlands regionaal netwerk onder de projectnaam '*EuregioNetwerk Industriecultuur*', met merknaam '*IndustrieWerk*', in uitvoering dat eveneens aansluiting vindt bij ERIH e.V.

De projectpartners voor het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur, het Industriemuseum Gent (toenmalig MIAT) en de Stichting Industriecultuur Nederland, waren in 1999 medeoprichters van de European Route of Industrial Heritage. Het is dan ook oogmerk van de initiatiefnemers van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur om in Europees verband met ERIH e.V. samenwerking aan te gaan.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

European
Route
of Industrial
Heritage

Cultural route
of the Council of Europe
Itinéraire culturel
du Conseil de l'Europe

5 | Aspecten eerste fase Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur

Tijdens de eerste fase wordt een analyse van het toekomstige Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur verricht en vindt prille netwerkvorming plaats. Voorzien is tevens een netwerk-/studiedag (de eerste Assemblee ScheldeLand Industriebcultuur) over het onderwerp en project.

Het projectgebied kent een dynamische relatie tussen land en water, het heeft een eeuwenoude traditie van nijverheid en handel, waarvan de vele monumentale sporen in de oude steden herkenbaar zijn, territoriaal aangevuld met de latere ontwikkeling van omvangrijke (haven-) infrastructuur en industriële productie.

De kernzone van het projectgebied wordt omlijst door agrarische en marine landschappen met landbouw- en visserij-industrie als vitale toeleveranciers van de bevolking in de stedelijke gebieden.

De meerwaarde van een herkenbaar regionaal ERIH-bezoekersnetwerk voor industriebcultuur is inmiddels bewezen, onder andere in het Ruhrgebied, Südwestfalen, Berlin, Amsterdam, South-Wales, Baskenland, Catalonië, Steiermark, Silezië en verdere regio's.

Op educatief vlak bestaan concrete mogelijkheden in het onderwijs, gerelateerd aan zowel de toekomstgeoriënteerde innovatieve ondernemingen (de Ambassadeurs van de Industriebcultuur) als aan het rijke historische reliëf van industrieel en technisch erfgoed, in relatie tot het cultuurlandschap.

In het projectgebied zijn professionele organisaties actief bij bezoekersmarketing en promotie. Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur wordt als samenhangend product aan deze activiteiten verbonden. Het hart van de communicatie over het ScheldeLand IndustrieCultuur vormt de publiekswbseite, aangevuld met social media en andere communicatie uitingen in print en online.

Beheer en instandhouding van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur wordt – na afronding van de projectperiode – medeverantwoordelijkheid van de deelnemende Points of Interest. Daartoe wordt een samenwerkingsverband actief, juridisch vormgegeven als stichting of vereniging, waarbij de methodiek van het thans in uitvoering zijnde Nederlands-Duitse INTERREG-project 'EuregioNetwerk Industriebcultuur' op inspirerende wijze richting zal geven.

Gedurende het onderzoek wordt geanticipeerd op de toekomstige samenwerking door het aangaan van strategische contacten en het creëren van aanspreekpunten.

Het onderzoek kan mogelijk financieel gedragen worden door het Scheldemondfonds, waarbij de financiële inzet als zaaigeld wordt beschouwd voor het project als zodanig op basis van INTERREG 6A.

Wat levert deze fase van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur op?:

- Definiëring inhoudelijk programma
- Inventarisatie bestanddelen van het netwerk
- Inventarisatie bezienswaardigheden en erfgoedgemeenschappen
- Definiëring en inventarisatie informatiedragers en informatiepunten
- Pilot Kanaalroutes Gent-Terneuzen en Vlissingen-Middelburg-Veere
- Pilot Lokale Spoorzoeknetwerken Industriebcultuur
- Pilot Samenwerking, analyse van verwante programma's en acties in het projectgebied en de mogelijkheden en wenselijkheden tot synergie
- Pilot eerste netwerkvorming
- Pilot Assemblee ScheldeLand Industriebcultuur en toekomstige organisatie
- Inventarisatie vergelijkende analyse ERIH regionale netwerken industriebcultuur in Europa
- Begroting en dekking
- Samenwerking, formeren van Projectteam en Stuurgroep, alsmede het creëren van aanspreekpunten

6 | Beleidskaders

Provincie Zeeland Ontwikkelagenda Cultuurveld 2022-2024

Met de invoering van de Omgevingswet wordt de Omgevingsvisie het overkoepelende provinciale beleidskader en vervalt de noodzaak voor het vaststellen van een aparte cultuurnota. Dit houdt in dat wordt gewerkt aan een Ontwikkelagenda Cultuurveld waarmee de noodzakelijk geachte flexibiliteit wordt bereikt. COVID-19 heeft laten zien dat het voor vier jaar vastleggen van doelen en middelen een wendbare situatie in de weg staat. Het karakter van de agenda is ontwikkelingsgericht en stuurt op innovatie en domeinverbindingen.

Het project Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur richt zich niet enkel op het toeristisch ontsluiten van het industrieel erfgoed in de grensstreek, maar moedigt tevens ontmoeting en debat aan tussen de samenwerkingspartners binnen het op te stellen netwerk waartoe tevens onderwijs en innovatieve industrieën toe behoren. De recente aanwijzing van het North Sea Port District als één van de acht Nederlandse NOVI-gebieden biedt op dit vlak ook kansen.

Scheldemondfonds

De Euregio Scheldemondfonds is het grensoverschrijdend samenwerkingsverband tussen de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland. De thema's Klimaat en leefbaarheid, en Kennis en innovatie zijn richtinggevend voor het project Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur. In Grenswerk, de grensvisie Euregio-Scheldemondfonds, zijn vijf handelingsperspectieven benoemd waarvan er twee naadloos aansluiten bij de doelstellingen van het project, te weten Toeristisch perspectief en Innovatieve- en kennis gedreven economie. De doorvertaling van de handelingsperspectieven in de Werkagenda North Sea Port District, het kerngebied van het project Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur, leidt tot zogenaamde Werklijnen voor concrete uitvoering. Twee van deze Werklijnen, te weten Aantrekkelijk leeflandschap en Huisvesting, arbeidsmarkt en opleidingen zijn relevant voor het project.

- **Werklijn 2 – Aantrekkelijk leeflandschap:** Via deze werklijn wordt er gekeken naar de open ruimte in het gebied, de toeristische en culturele activiteiten, de initiatieven die de leefbaarheid van dit gebied verhogen, groenprojecten, regionale landschappen, gezondheid, cultuur... Waar is er niet genoeg groen? Waar kan groen gecombineerd worden met andere functies, zoals energie, faciliteiten, landbouw, toerisme, cultuur...? Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur biedt kansen om kleinschalige initiatieven die leven in het plangebied te koppelen en daarmee kwaliteit en kennis van betrokkenen te verhogen. Expliciet wordt haven- en industrieel toerisme genoemd naast grensoverschrijdende culturele samenwerking en het leggen van verbindingen met de aanwezige industrie. Tevens kunnen de aanwezige industriële landschappen worden uitgebouwd als ontspannings- en ontmoetingsruimte voor de werknemers en buurtbewoners.
- **Werklijn 3 – Huisvesting, arbeidsmarkt en opleidingen:** Het North Sea Port District wil een gebied zijn waar men kan wonen, leven, werken en leren. Voor met name het laatste onderwerp leren, kan het project voor veel kinderen en jongeren in het gebied en eerste kennismaking zijn met innovatieve industrieën. Langs de lijn van een toeristisch programma met bezoeken aan plekken met de industrie van toen, én met de industrie van morgen, wordt op een laagdrempelige wijze interesse gewekt en onbekendheid weggenomen. Dit leidt tot respect voor de eigen woon- en leefomgeving en biedt kansen voor een kweekvijver voor het opleiden van de medewerkers voor de toekomst.

Interreg Vlaanderen-Nederland 2021-2027

Binnen de voorlopige contouren van het Interreg programma voor Vlaanderen en Nederland tekenen zich enkele aanknopingspunten af die voor onderhavig projectvoorstel van grote waarde zijn.

- In beleidsdoelstelling 1 ligt de focus op innovatie voor de industriële bedrijven van nu. Door samenwerking op het vlak van innovatie te stimuleren, ontstaat grensoverschrijdende meerwaarde omdat bedrijven van elkaar kunnen leren en (over de grens) nieuwe partnerschappen kunnen smeden. Deze bedrijven zijn ook onderwerp van onderzoek om deel uit te gaan maken van het te vormen Netwerk. Een ander aspect is scholing om innovatieve en slimme economische transformatie mogelijk te maken. Onderwijs is beoogd partner binnen het Netwerk.
- Beleidsdoelstelling 4.5 voorziet in het versterken van de rol van cultuur en toerisme in economische ontwikkeling, social inclusie en sociale innovatie. Toerisme en recreatie dienen echter niet enkel voor economische groei, maar ook om in te spelen op ecologische en sociale opgaven en om een aangenaam woon- en vestigingsklimaat te behouden; van méér naar meerwaarde! Het belang van nabije mogelijkheden, ook over de grens, voor duurzaam toerisme, recreatie, vrijetijdsbesteding en 'beleving', kwam nadrukkelijk op de voorgrond tijdens de coronacrisis. Het project Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur voorziet in een holistische aanpak in een grensgebied. Toerisme en recreatie kennen een sterke ruimtelijke impact, een holistische en geïntegreerde aanpak waardoor meerdere domeinen en locaties kunnen meeprofiteren. Tevens draagt het bij aan het verbeteren en verduurzamen van het toeristische aanbod in de grensregio en zorgt ook voor een directe zichtbaarheid van en burgerbetrokkenheid bij Europa.
- Beleidsdoelstelling 6 richt zich op het wegwerken van grensobstakels en het bevorderen van grensoverschrijdende contacten en bestuurlijke samenwerking. Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur kan hier een bijdrage aan leveren vanuit de overlegstructuren en de jaarlijks te organiseren bijeenkomsten.

7 | Points of Interest

Dé facto ontstaat een bezoekersnetwerk van Points of Interest die onderling herkenbaar zijn als behorende tot het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur door hanteren van het beeldmerk.

Het gaat daarbij om verschillende categorieën Points of Interest.

Te denken valt aan:

○ Actief samenwerkend netwerk van bezoekbare Industrieel erfgoedlocaties	→ Ankerpunten
○ Netwerk van Ambassadeurs van de Industriebouwen	→ Industriebouwen
○ Industriebouwen en horeca	→ Rustpunten
○ Perspectief van de industriebouwen	→ Uitzichtpunten
○ Industriebouwen en landschap	→ Landschapspunten
○ Industriebouwen en infrastructuur	→ Verbindingen
○ Industriebouwen en wooncultuur	→ Woonpunten

8 | Samenwerking

Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur wordt gebaseerd op onderlinge samenwerking met als doel om op een zo effectief mogelijke wijze een hoge mate van herkenbaarheid naar de bezoekers te genereren. Herkenbaarheid gaat hierbij hand in hand met kwaliteit, zowel voor wat betreft het gastheerschap c.q. gastvrouw schap, als qua gemeenschappelijk ontwikkelde informatieproducten en acties.

Dankzij de onderlinge samenwerking groeit een kwaliteitsproduct waardoor succes van een bezoek is gegarandeerd en dit succes naar meer smaakt, op andere locaties van het netwerk.

Enkele aspecten van samenwerking:

- Cross marketing tussen de netwerkdeelnemers onderling
- Kennisdeling en kennisontwikkeling tussen netwerkdeelnemers
- Externe marketing door de regio's
- Publiekswebsite met content, sociale media en links
- Gidskaart van het netwerk
- Beeldmerk van het netwerk
- Onderwijsprogramma's ScheldeLand IndustrieCultuur
- Lokale spoorzoeknetwerken ScheldeLand IndustrieCultuur
- Assemblee ScheldeLand IndustrieCultuur (jaarlijks)
- Manifestatie ScheldeLand IndustrieCultuur

9 | Begrenzing projectgebied

Gestreefd wordt naar een evenwichtig bilateraal projectgebied, bestaande uit een kernzone en een relatie met het ommeland.

Het North Sea Port District wordt de kern van het projectgebied, als internationaal haven gerelateerd logistiek knooppunt met omvangrijke industriële activiteiten. Het historisch reliëf van de industriebouwen wordt binnen de kernzone verdiept door in het bijzonder de steden Gent, Terneuzen, Vlissingen en Middelburg, in relatie met het Kanaal Gent-Terneuzen en het Kanaal door Walcheren.

Twee belangrijke voorbeelden van historische bezoeklocaties zijn het *Industriemuseum Gent* met de Europese status van ERIH-Ankerpunt en het *Industrieel Museum Zeeland* in Sas van Gent als Ankerpunt van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur.

Daarnaast voltrekken zich innovatieve high tech industriële processen van de hoogste kwaliteit, bijvoorbeeld met de al sinds 1912 producerende autofabriek 'Anglo Belgian Corporation' die als eerste van Rudolf Diesel (1858-1913) een licentie kreeg om dieselmotoren te bouwen, en waar tegenwoordig onder meer de eerste volledig elektrische Volvo's van de band rollen. Of het indrukwekkende industrielandchap van *Dow Benelux* met zijn productie van basischemicaliën en kunststoffen. Niet in de laatste plaats ook de *scheepswerf Amels* in Vlissingen alwaar high level jachten tot een lengte van 83 meter worden geproduceerd.

Als sleutelbegrip geldt hier het woord 'kwaliteit', zowel voor wat betreft het industriële erfgoed als de ronduit indrukwekkende industriële prestaties.

Gent, Industriemuseum Gent

Sas van Gent, Industriemuseum Zeeland

Het North Sea Port District omvat:

- Euregio Scheldemond
- Stad Gent
- Gemeente Evergem
- Gemeente Zelzate
- Provincie Oost-Vlaanderen
- Gemeente Terneuzen
- Gemeente Borsele
- Gemeente Vlissingen
- Provincie Zeeland

Bestanddeel van de kernzone voor het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur zijn voorts Middelburg en Veere, gelegen aan het Kanaal door Walcheren.

Een nadere afweging vergt de omlijning van de te betrekken agrarische en marine ommelanden van de kernzone die van historisch en actueel belang zijn voor de landbouw- en visserij-industrie. In die afweging wordt de deelname van het noordelijk gedeelte van de Provincie West-Vlaanderen actief betrokken.

Gent, Volvo Cars

Terneuzen, Dow Benelux

Vlissingen, Scheepswerf Amels

Satelliet Points of Interest

Zoals hiervoor aangegeven vormt het North Sea Port District, met de Kanaalzones Gent-Terneuzen en Vlissingen-Middelburg-Veere, de kern van het projectgebied van ScheldeLand IndustrieCultuur.

Vanuit deze kern worden tevens verbindingen gelegd naar publiektoegankelijke erfgoedsites van industriecultuur in de ruimere omgeving, waarmee tegelijkertijd de verbinding ontstaat met de provincies West-Vlaanderen, Antwerpen, Zuid-Holland en Noord-Brabant.

Een aantal voorbeelden van beoogde satelliet Points of Interest wordt hieronder weergegeven. Het betreffen hoofdzakelijk publiekslocaties die ook zijn opgenomen in het Europese netwerk van ERIH e.V.

Voorbeelden satelliet Points of Interest

Provincie Zuid-Holland

Ouddorp – Museum Rotterdamse Tramweg Maatschappij, spoorlijn Punt van Goeree-Scharendijke

Provincie Noord-Brabant

Tilburg – Nederlands Textielmuseum

Provincie Zeeland

Goes – Museum Stoomtrein Goes-Borsele
Ouwerkerk - Watersnoodmuseum
Sint-Annaland – Streekmuseum De Meestoof
Yerseke - Oosterscheldemuseum
Zierikzee – Museumhaven Zeeland

Provincie Antwerpen

Antwerpen – DIVA Antwerp Home of Diamonds
Boom – Steenbakkerijmuseum van de Rupelstreek

Provincie Oost-Vlaanderen

Baasrode – Scheepvaartmuseum Baasrode
Dendermonde – Stoomtrein Dendermonde-Puurs
Maldegem - Stoomcentrum
Temse – Gemeentemuseum (scheepsbouw, Boelwerf)

Provincie West-Vlaanderen

Brugge – Choco Story
Izegem – Eperon d'Or, schoenindustriemuseum
Kortrijk – Museum Texture, museum over Leie en Vlas
Oostduinkerke – Navigo Nationaal Visserijmuseum
Oostende – Museumschip Amandine
Roeselaere – Brouwerij Rodenbach

10 | Bestuurlijke Partners

Het bestuurlijk draagvlak voor het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur wordt vertaald in een vertegenwoordigend gremium, onder een nader te bepalen titel die mede afhankelijk is van de toekomstige vereisten van INTERREG 6A. Uitgegaan wordt van een afspiegeling van de bij het North Sea Port District betrokken bestuurlijke partijen, zoals hiervoor genoemd, alsmede Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Middelburg en Gemeente Veere.

11 | Projectpartners

Projectpartners betreffen de partijen die direct bij de projectrealisatie van het INTERREG 6A-project betrokken zijn. Deze partijen zullen reeds gaan samenwerken tijdens de eerste fase van het project.

Het betreft de volgende projectpartners:

- Erfgoed Zeeland
- Stichting Industrieboulevard Nederland
- Industriemuseum Gent / ETWIE
- Industrieel Museum Zeeland
- Een West-Vlaamse partner, waarbij gedacht wordt aan Seafront maritiem themapark, te Zeebrugge

12 | General focus

De 'general focus' is naar verwachting de industriecultuur in de breedste betekenis binnen het projectgebied, en de wijze waarop voor industriecultuur - als historisch, actueel en toekomstgericht gegeven - op een samenhangende en herkenbare wijze interesse van een relatief breed publiek kan worden gewekt.

13 | Uitgangspunten

Puntsgewijs wordt hier een aantal uitgangspunten voor het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur geïndiceerd.

Indicatie van uitgangspunten:

- Gezamenlijk merk → herkenbaarheid
- Actief netwerk

- Samenwerken met verwante initiatieven en programma's
- Museale instellingen en actuele industriële bedrijven, en infrastructuur
- Primaire thema's: havens, infrastructuur, industrie in het North Sea Port District
- Secundaire thema's: landbouwindustrie, visserij-industrie, waterbeheersing
- Cross marketing
- (Inter-) regionale marketing
- Publiekswaarde
- Onderwijsprogramma's
- Ankerpunten, Ambassadeurs van de Industriebouwen, Rustpunten, Woonpunten, Uitzichtpunten, Landschapspunten
- Lokale spoorzoeknetwerken industriecultuur
- Deelname satelliet Points of Interest in de omgeving van het projectgebied
- Assemblee ScheldeLand IndustrieCultuur
- Manifestatie ScheldeLand IndustrieCultuur
- Europese samenwerking: officiële toetreding bilateraal-regionaal netwerk industriecultuur ERIH e.V

14 | Procedure en planning

De totstandkoming van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur gebeurt in een aantal stappen:

- **Stap 1:** Vaststelling van de onderhavige startnotitie *[inmiddels vastgesteld]*
- **Stap 2:** Voorbereiden aanvraag bijdrage Scheldemondfonds c.a. *[15.06.2021 – 15.07.2021]*
- **Stap 3:** Indiening verzoek bijdrage Scheldemondfonds c.a. met daarop volgende Scheldemondfonds beoordelingsprocedure *[omstreeks 15.07.2021]*
- **Stap 4:** Uitvoering fase 1 Basisnetwerk c.a. *[01.09.2021 – 31.03.2022]*
- **Stap 5:** Oplevering fase 1 Basisnetwerk c.a. en verantwoording aan het Scheldemondfonds *[01.04.2022 – 30.06.2022]*
- **Stap 6:** Vaststelling tekst fase 2 projectaanvraag INTERREG 6A *[01.04.2022 – 30.04.2022]*
- **Stap 7:** Indiening fase 2 projectaanvraag INTERREG 6A met de daarop volgende INTERREG-beoordelingsprocedure *[01.05.2022 – 30.09.2022]*
- **Stap 8A:** Uitvoering en realisatie fase 2 INTERREG 6A-project Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur *[01.10.2022 – 30.06.2026]*
- **Stap 8B:** Voorbereiding rechtspersoon en oprichtingsbestuur ten behoeve van het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur, als onderdeel van de projectfase *[01.07.2025 – 30.06.2026]*
- **Stap 9:** Voltooiing fase 2 en verantwoording aan INTERREG 6A, waarmee de projectfase ten einde komt *[01.04.2026 – 30.06.2026]*
- **Stap 10:** De Vereniging of Stichting ScheldeLand IndustrieCultuur start formeel haar werkzaamheden, als onderdeel van een duurzaam resultaat van de projectfase *[01.07.2026]*

STAPPEN	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
MAAND										
09-2020										
10-2020										
11-2020										
12-2020										
01-2021										
02-2021										
03-2021										
04-2021										

05-2021										
06-2021										
07-2021										
08-2021										
09-2021										
10-2021										
11-2021										
12-2021										
01-2022										
02-2022										
03-2022										
04-2022										
05-2022										
06-2022										
07-2022										
08-2022										
09-2022										
10-2022										
11-2022										
12-2022										
01-2023										
02-2023										
03-2023										
04-2023										
05-2023										
06-2023										
07-2023										
08-2023										
09-2023										
10-2023										
11-2023										
12-2023										
01-2024										
02-2024										
03-2024										
04-2024										
05-2024										
06-2024										
07-2024										
08-2024										
09-2024										
10-2024										
11-2024										
12-2024										
01-2025										
02-2025										
03-2025										
04-2025										
05-2025										
06-2025										
07-2025										
08-2025										
09-2025										
10-2025										
11-2025										
12-2025										
01-2026										
02-2026										
03-2026										
04-2026										
05-2026										
06-2026										
07-2026										

15 | Financieel

De financiering van *Stap 4* wordt naar verwachting geborgd door het Scheldemondfonds, met enige aanvullende financiering door Provincie Zeeland.

De financiering van *Stap 8A / 8B* wordt naar verwachting geborgd door het EU INTERREG 6A programma, met co-financiers uit het midden van de hiervoor genoemde Stuurgroep, aangevuld uit het midden van de hiervoor genoemde Projectpartners.

De financiering vanaf *Stap 10* wordt geborgd door de lidmaatschapsbijdragen c.q. contributies van de samenwerkende Ankerpunten, Ambassadeurs van de Industriecultuur en andere leden c.q. begunstigers.

16 | Contact

Marc Kocken, sectorhoofd Erfgoed en Publiek bij Erfgoed Zeeland

T: 0031 118 670 889, M: 0031 6 1518 6878, E: mhjm.kocken@erfgoedzeeland.nl

Hildebrand de Boer, algemeen directeur – bestuurder, Stichting Industriecultuur Nederland,

ERIH Board Member en National Representative Netherlands

M: 0031 6 55148823, E: hildebranddeboer@hotmail.com , nl@erih.net

Joeri Januarius, coördinator ETWIE, Industriemuseum Gent, ERIH National Representative Belgium

T: 0032 9 3236524, M: 0032 479 860917, E: joeri.januarius@stad.gent

Het celebreren van industriecultuur:
Koninklijk bezoek aan scheepswerf De Schelde te Vlissingen op 12 september 1907